

מעדני כתא

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת בשלח תשפ"ב * שנה שלישית גליון 122

בעניין ספק ספיקא במקום חזקה אי מהני, ומה הדין כנגד חזקת חיוב, ואם יש לו חזקה באחת מן הספיקות

אמנם בפמ"ג יו"ד סימן ק"י במשבצות זהב ס"ק י' כתב דאפי' להתוס' דס"ל דחזקה מהני כנגד ס"ס, אבל בחזקה רק כנגד אחד הספיקות לא מהני חזקה לפשוט הספק ומושם הכי אכתי איכא ס"ס להתירו, והוא סברא הפוכה מדברי רבותינו האחרונים הנ"ל שכתבו דאפי' אי ס"ס עדיף מחזקה אבל חזקה על אחד מן הספיקות שפיר פושט הספק ותו לא הוי ס"ס.

ואפשר להסביר טעמו בשני פנים, האחד שחזקה הרי אינה מבררת את הספק, ולהכי נשאר ס"ס, ומשום דכל הדין של חזקה הוא דוקא כשמכריע הדין אם מותר או אסור, אבל לא נאמר דין חזקה רק לברר ולהכריע איך המעשה, ולכן כשהחזקה רק נגד ספק אחד דגם אחר החזקה ישאר עדיין ספק איסור מחמת ספק השני, בזה לא נאמר דין חזקה ונשאר ספק ספיקא, משא"כ כשיש רוב על אחד מן הספיקות כיון שדין רוב הוא לברר הספק, וכיון שנתברר הספק תו ליכא אלא ספק אחד ואסור.

ואפשר עוד לומר בזה, דחזקה כיון שאינו אלא הנהגה בספיקות, א"כ גם אחר שאיכא חזקה עדיין הספק עומד בעינו, ולהכי כיון דאיכא ספיקא אחרינא בהדיא שפיר מצטרף עם ספק האחר למהוי ס"ס ועדיף מחזקה, משא"כ רוב הרי הוא מברר את הספק וליכא ספיקא כלל, וכלשון התוס' בכתובות דף ט' ע"א דכשיש רוב על ספק אחד האי ספיקא כמאן דליתא כלל, אבל בחזקה אי אפשר לומר דהוי כמאן דליתא אלא שההנהגה של תורה לנהוג כמו שנהג עד עתה, וכיון דאכתי ספיקא איכא אפשר דאכתי איכא ס"ס.

יבואר בספק מופלא הסמוך לאיש שנסתפק אימתי היתה לידתו והפריש בהש"מ שמא הוא כבר לילה אם מהני משום ס"ס

אכן כיון שהשו"ע פסק דמופלא הסמוך לאיש מפריש תרומות ומעשרות, אפשר דלא חשבינן לה לספק.

אבל יש להסתפק במקום שנולד ספק בכ"ט טבת וספק בר"ח שבט והפריש חלה בבהש"מ שבין כ"ט טבת ור"ח שבט שנעשה בן י"ב שנה, דהיינו בשנה שנעשה מופלא הסמוך לאיש, ובוה איכא ס"ס, ספק שנולד בכ"ט וכבר נעשה מופלא, ואפי' אם נולד בר"ח שמא כבר עתה הוא ר"ח שהרי בהש"מ ספק יום ספק לילה הוא, וא"כ תהי הפרשתו, אבל הוא כנגד חזקת טבל של העיסה, והכי נמי החזקה אינה פושטת אלא ספק אחד, שהרי ספק דבהש"מ הוא ספיקא דדינא ואין חזקתו יכולה לפשוט ספק זה אם זמן זה הוא מן היום או הלילה, ותליא בספיקא הנ"ל.

יבואר מה שנסתפקו האחרונים בספק בירך ברכה"מ ויצא מאשתו אם יצא משום ס"ס במקום חזקה

אמרינן דאיכא חזקה שלא בירך, וא"כ מש"כ ברעק"א דסמכין על ספק ספיקא שיצא יד"ח לכאורה הוא תלוי אם ס"ס מהני במקום חזקה, דדעת הרשב"א בתשובה ר"א דס"ס עדיף מחזקה, והש"ך סימן ק"י הביא מתשובות משאת בנימין שחזקה עדיף מספק ספיקא, וכן כתב הפני יהושע בדעת התוס' בכתובות דף ט' ע"א.

יבואר אם חזקת חיוב חשיב חזקה להכריע בספיקות במצוות

אכן בשו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן כ"ה כתב להסתפק אם כה"ג חשיב חזקה, דכתב שם להסתפק בנשים שאכלו כדי שביעה ומסופקות אם בירכו בהמ"ז, די"ל דא"צ לחזור ולברך, דלגבי דאורייתא הוי ס"ס, ספק

מי שנתחייב בהפרשת חלה, והפריש חלה מי שבאותו יום נעשה בן י"ג מספק, שנולד ספק מבעוד יום ספק משחשיכה, וכגון שנולד בין כ"ט טבת לר"ח שבט, ובכ"ט טבת לאחר י"ג שנה הפריש חלה, אם אפשר לסמוך על חלתו משום ס"ס, ספק שמא הוא בן י"ג, ואפי' אינו בן י"ג שמא מופלא הסמוך לאיש מפריש חלה.

דהנה במופלא הסמוך לאיש איתא במתני' ריש תרומות דר' יוסי אמר דמפריש תרומה, וסתמית תנא דמתני' ריש תרומות דקטן אינו מפריש תרומה, ובשו"ע יו"ד סימן של"א סעיף ל"ג כתב קטן שהגיע לעונת נדרים, אף על פי שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול, אם תרם תרומתו תרומה, כדעת הרמב"ם, אמנם בבאור הגר"א שם פליג עליה, וס"ל דהלכה כסתם משנה דקטן אין תרומתו תרומה בכל גוונא, וא"כ בנדון דידן איכא ס"ס, שמא הוא כבר גדול ותרומתו תרומה, ואפי' הוא קטן שמא הלכה כהשו"ע שגם המופלא הסמוך לאיש יכול להפריש חלה.

אלא דבוה איכא חזקת חיוב שהעיסה חייבת בחלה, ומסתפק לן אם הפרישו ממנו חלה דהחזקה מכרעת הספק שלא הפרישו ממנו חלה, אכן לכאורה תליא במה שנחלקו הראשונים אם במקום דאיכא חזקה כנגד ס"ס אם סמכין אס"ס, ופטרין ליה מן החלה, דדעת הרשב"א בתשובה ח"א ס"ר ר"א דס"ס עדיף מחזקה, דס"ס כרוב ועדיף מרוב, ורובא וחזקה רובא עדיף, והש"ך סימן ק"י הביא מתשובות משאת בנימין שחזקה עדיף מספק ספיקא, וכן כתב הפני יהושע בדעת התוס' בכתובות דף ט' ע"א.

יבואר בס"ס דאיכא חזקה על ספק אחד אם ס"ס אלים או חזקה אלימא

אבל בנדון דידן אפשר דכיון שעל ספיקא דינא לא מהני חזקה, וכמו שהאר"ך בקונטרס הספקות ובשו"ת רעק"א סימן ל"ז דלא אזלינן בתר חזקה בספיקא דינא, וכל החזקה אינה מכרעת אלא בספק אם הוא גדול או קטן, בזה אפשר לומר דהחזקה טבל יכריע שלא היה גדול בשעת הפרשה, וזה תלוי אם חזקה מהני בספק אחד כדי שלא יהא ס"ס, דבש"ש ש"א פ"ח כתב דחזקה על ספק אחד מהני שלא לסמוך על הס"ס, וכן צדד בשו"ת רעק"א סימן ל"ז, והיינו טעמא דאפי' להרשב"א דס"ל דס"ס עדיף מחזקה אבל היכא דהחזקה כנגד ספק אחד הרי מכריע את הספק, וכמו שכתבו התוס' בכתובות דף ט' דהיכא דאיכא רוב על אחד הספיקות תו לא הוי ס"ס, והכי נמי כשיש חזקה על אחד הספיקות ג"כ לא אמרינן ס"ס, דאחר שספק אחד נפשט על ידי החזקה, תו לא נשאר לפנינו אלא ספק אחד ואזלינן לחומרא.

וכן נסתפקתי במה שכתבו האחרונים דמי שספק אם בירך ברכת המזון ויצא יד"ח בשמייעה מאשתו אם יצא משום ספק ספיקא, ספק בירך ברכת המזון וספק אם אשה חייבת מן התורה בברכה"מ, דאפשר דמאחר ויש לו חזקת חיוב שחייב בברכת המזון אפשר דלא מהני ספק ספיקא וחייב לחזור ולברך ברכה"מ.

ובעיקר שאלה זו כבר כתב בגליון הרבי עקיבא איגר בשו"ע סימן קפ"ו סעיף א' וז"ל ואם האיש שאכל כדי שביעה מסופק אם בירך בהמ"ז י"ל דאשה מוציאו יד"ח דהוי ס"ס שמא כבר בירך ואת"ל דלא בירך שמא נשים חייבות בבהמ"ז מה"ת ויוצא בהם, עכ"ל.

ולכאורה יש לעיין בזה, דאי נימא דכל שנתחייב בברכה"מ חשיב כמוחזק בחיוב ברכה ואית ליה חזקת חיוב, א"כ כל שנתעורר ספק אם בירך

שאינה מחויבת כלל בברכהמ"ז, ואפילו אם היא מחויבת ספק אם כבר בירכה, ולגבי דרבנן הוי ספק דרבנן שמא כבר בירכה וספק דרבנן לקולא, אך כתב דאפשר דלהפוסקים בס"ס באתחזק אסורא אזלינן לחומרא י"ל דהכא לענין ס' אם בירכו דהוי חזקת חיוב לא מקרי ספק משום דאיכא חזקת שמחוייבת בברכהמ"ז וכל שמסתפקת אם בירכה מחזקינן לה שלא בירכה עדיין.

אך כתב דא"כ להפוסקים דספק דרבנן בחזקת איסור אסור, א"כ איך אמרינן ספק קרא ק"ש למ"ד ק"ש דרבנן אינו חוזר וקורא, הא הוי חזקת חיוב, דהיינו דבכל ספיקא דרבנן אם קיים מצוותו אמאי אינו חייב לחזור ולקיים מצוותו הרי החזקת שלא עשה מצוותו וכל שנסתפק אסעשה מצוותו מחזקינן ליה שלא עשה ועדיין חייב במצוה, עכת"ד. ונראה מדבריו דמספקא ליה אם חזקת חיוב במצוות חשיב חזקה, וכ' דמהא דבספק מצוה דרבנן אזלי לקולא ולא אמרינן דאיכא חזקת חיוב נראה שאינו חשוב חזקה, אלא דלמאן דס"ל דבספק דרבנן לקולא אפי' במקום חזקה אין ראייה דלא חשיב חזקה דאפשר דשפיר הוי חזקה אלא דספיקא לקולא.

ואי נימא דחזקת חיוב במצוות חשיב חזקה לכאורה לא מהני ס"ס לפוטרו מברכת המזון אי חזקה אלימא מס"ס, אכן בנדון הרעק"א בגליון, הרי על ספיקא דדינא לא מהני חזקה וכמשנ"ת לעי', א"כ על הספק אם נשים חייבות בברכהמ"ז ליכא חזקה, וא"כ נמצא דליכא חזקה אלא על הספק אם כבר בירכה ברכהמ"ז אם לאו, ונחלקו האחרונים בזה היכא דאיכא חזקה רק על ספק אחד אי החזקה מגרעת הס"ס, דהנה בש"ש ש"א פרק י"ח וברעק"א תשובה ל"ז ובחוו"ד (יו"ד ס"ק ק"י) בית הספק ביאורים לס"ק כ"ז ובכללי ס"ס אות כ"ז) כתבו דגם להרשב"א דס"ל דס"ס עדיף מחזקה אבל במקום שהחזקה הוא כנגד רק ספק אחד שפיר מכרעת החזקה את הספק, וממילא ליכא אלא ספק אחד, וספיקא לחומרא.

אבל למש"כ הפמ"ג יו"ד סוף סימן י"ח וכן הוא בשו"ת רעק"א בסוף תשובה ל"ז דכשיש חזקה על ספק אחד לא יכריע את הספק, וטעמא כמשנ"ת משום דחזקה אינה מבררת את הספק אלא הוא הנהגה בספיקות, וכל שלא

נתברר הספק לגמרי לא נתנה חזקה לנהוג בספק זה, הכי נמי לא יועיל חזקה על ספק אחד.

שוב ראיתי בתשובה הנ"ל סוף סימן כה שכתב להדיא כמשנ"ת בעניין אשה שנסתפקה אם בירכה דאיכא ס"ס, וז"ל גם י"ל דהא דס"ס באתחזק אסורא אסור, היינו אם ב' הספיקות נגד החזקה אבל הכא בחד ספק אם מחוייבות ליכא חזקה כנגד י"ל דהוי ס"ס והארכתי בפרט זה בתשו' אחרת, עכ"ל, והוא כמשנ"ת לעיל., דמצד דלא מהני חזקה על ספק אחד מבין הספיקות.

יבואר דעת הפמ"ג דלא מהני חזקה על ספק אחד כדי שלא יהיה ספק ספיקא

והנה בפרי מגדים יו"ד שפתי דעת סימן י"ח ס"ק ל"ד כתב וז"ל כתב בית לחם יהודה בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' כ"ג אם נגע במפרקת, והפגימה אין נרגש בציפורן, הוה ספק ספיקא, שמא הל' כרא"ש דאינו חשיב פגימה, ושמא במפרקת נפגמה, והקשה הבית לחם יהודה דהא פסק בחלק א' סי' מ"ו דספק ספיקא נגד חזקה לא אמרינן יע"ש.

ושוב כתב שם וז"ל אמנם כן נראה לי ברור דיפה פסק, דעד כאן לא אמרינן ספק ספיקא במקום חזקה לא מהני אלא בספק על דרך הקרי וההזדמן, אמרינן אוקמינן אחזקה ולית כאן ספק אלא וודאי, מה שאין כן ספק פלוגתא דרבנותא אי בעיא דלא איפשטא כהאי גוונא לא שייך לומר אוקמיה אחזקה דבשביל חזקה לא ישתנה הדין כמ"ש כנסת הגדולה כאן וסי' כ"ה בשם הגהות אלפסי הבאתיו לעיל, ואם כן לא מיבעיא היכא ששני הספיקות הם בספק פלוגתא דרבנותא הוה ספק ספיקא, אלא אפילו בנדון השבות יעקב אפי' הכי אמרינן שמא פגימה כל שהוא לא הוה פגימה, דבזה אתה צריך להתחיל תחלה והוה ספק השקול, ולא שייך אוקמא אחזקה, וכיון שכן בא ספק השני נוסף על הראשון, אף שהוא על דרך הקרי הוה שפיר ספק ספיקא, ותתן אמת ליעקב, ובקונטרס הספיקות אבאר, עכ"ל, הנה נתבאר שכל שאין חזקה אלא על ספק אחד שפיר חשיב ספק ספיקא.

בעניין במי שהוא ספק זקן וספק תלמיד חכם אם אמרינן חזקה שאינו זקן ותלמיד חכם

ובהערות שם ממרן הגר"ח שליט"א כתב וז"ל גיסי אמר לי שהחזו"א אמר שיש רוב וחזקה שהוא לא תלמיד חכם, ועוד נדמה לי ששאל גם על כל ספק זקן וענה לו שיש רוב וחזקה, עכ"ל.

ובזה הרי החזקה הוא על ב' הספיקות, אלא דעל כל ספק איכא חזקה אחרינא, דאיכא חזקה שאינו ת"ח, וגם חזקה שאינו זקן, אבל מאחר וסו"ס איכא חזקה כנגד ב' הספיקות אזלינן בתר חזקה דהחזקה מכרעת הספק במקום שמבררת ההנהגה כדת מנה לעשות, משא"כ כשאין החזקה מכרעת אלא ספק אחד אפשר דלא מכריע הספק כשאינו אומר כדת מנה לעשות.

וגם לאידך סברא דכל שאין חזקה על ב' הספיקות אכתי איכא ס"ס, אבל כשהחזקה פושטת ב' הספיקות הרי ליכא ספק כלל ואזלינן בתר חזקה למאן דס"ל דחזקה אלימא מס"ס.

וכה"ג שמעתי בשם הגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל שבספק זקן ספק ת"ח איכא ספק ספיקא שצריך לקום מפניו, שמא הוא זקן, ואפי' אינו זקן אפשר שהוא ת"ח, אלא דאיכא חזקה כנגד ב' הספיקות שאינו זקן ואינו ת"ח, יאזעין בתוס' יבמות דף ס"ח שכתבו דאיכא חזקה כה"ג יעו"ש.

והנה בספר אעלה בתמר למרן בעל אילת השחר זצ"ל כתב על מי שמוספק על אדם שמא הוא תלמיד חכם אם צריך לקום מפניו, שמרן החזון איש זצ"ל אמר שלא צריך להחמיר ולכבדו כיון שרוב אנשים אינם תלמידי חכמים, וכתב דאכתי יש לעיין במי שנכנס לבית הכנסת ורוצה לשבת ולא יודע אם זה מקומו של תלמיד חכם ואסור לישב במקומו, אם צריך להחמיר בזה, דאי אפשר לסמוך על רוב ולשבת, שהרי כל קבוע כמחצה על מחצה, עכ"ד.

בגדר תלמיד חכם בזמן הזה לעניין קימה

סימן ר"ה דהמתנים בדבר האסור לא חל הנדר אבל במקום עמי הארץ צריך התרה שלא יזלזלו בנדרים, וברמ"א שם כתב וז"ל יש אומרים דבזמן הזה למולי עלמא דיינינן להו כדין עם הארץ, לפי שרובם אינן בני תורה, עכ"ל.

אבל לעניין קימה בפני תלמיד חכם כתב בשו"ע יו"ד ס' רמ"ד סעיף א' וז"ל מצות עשה לקום מפני כל חכם, אפילו אינו זקן אלא יניק וחכים, ואפי' אינו רבו, רק שהוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו, עכ"ל, ובש"ך שם כתב דמ"מ צריך שיהא מופלג בחכמה יותר ממשאר העם.

ויעיין בש"ך יורה דעה סימן י"ח סעיף י"ז שכתב על מה שכתב בשו"ע שם טבח שלא הראה סכינו לחכם היו מנדין אותו, והאידינא נהגו למנות אנשים ידועים על השחיטה והבדיקה, ולהם מחלו חכמים כבודם כי הם זקנים וזריזים, ובש"ך ס"ק כ"ט כתב וז"ל ובאגודה פ"ק דחולין כתב עוד טעם אחר משום דעתה בעונינו אין ת"ח, דהא אין יודע אפילו מסכת כלה, וכן הוא בתשובת מהרי"ל סי' ע"א ותשובת מהרי"ו סי' קס"ג ומהרי"ק שורש קס"ג, וכן הוא לקמן סימן רמ"ב לענין שיתן לו המבייש ליטרא דדהבא, וכ"כ הב"י לקמן סי' ר"ה לענין נדרים דהאידינא כ"ע כע"ה דמו ומביאו הר"ב שם, וכוונתו למה שכתב בשו"ע

עליה לא מוקמינן ליה אחזקה קמייתא אלא אזלינן בתר השתא שהוא ודאי בן תשעה דחזקה קמייתא איתרע ליה, עכ"ל.

* ויעיין בתוספות יבמות דף ס"ח ע"א שהקשו וז"ל ואם תאמר וספק בן ט' היאך פוסל כביאתו נוקמיה אחזקה קמייתא דהוה פחות מבן תשעה ונזקי איתתא בחזקת כשרות וכו' ויש לומר דהכא כגון דהשתא דאתי קמן הוי ודאי בן תשעה אף על פי שהיה ספק כשבא

**יבואר שיתכן שאביו יבקש ממנו דבר ואמו תבקש ממנו דבר ואמו עדיפא
שאביו חייב במה שהיא מבקשת**

ולפ"ז יתכן שיהיה אופן שאם אמר לו אביו השקני מים ואמו אומרת לו השקני מים דיהיה חייב להניח כבוד אביו ולעשות כבוד אמו, והיינו באופן שאמו חולה דהוא מחוייב לסעדה גם משום מצוות ביקור חולים, וא"כ בזה הרי גם אביו מחוייב במצוה זו, דאמו לא גרעה מאחר, ואם במקום ביקור חולים של אדם אחר אין צריך לשמוע לאביו, ה"נ כשאמו חולה וצריך לבקרה אין צריך לשמוע לאביו, דבשביל שהיא גם אמו היא מפסדת, וא"כ אמר' ליה הנח כבוד אביך ועשה כבוד אמך דאתה ואביך חייבין בכבודי, והכא כבוד המקום הוא שיעזור לאמו.

והביאור בזה הוא משום דביקור חולים ולוית המה הם מצוות גמורות מדברי סופרים שהכל חייבים בהם והוי כמצוה לשמים, ולהכי כל שעל ידי כבוד אב יבטל מן המצוה הרי זה חייב לעשות מצוה זו משום דאתה ואביך חייבים בכבוד המקום, משא"כ כשאינו חייב לעשות רצון אמו אלא משום מצוות כבוד אב, בזה כשאביו אומר לו השקני מים מניח כבוד אמו ועושה כבוד אביו.

ומעתה י"ל דאף שאבילות י"ב חדש הוא משום כבוד אביו ואמו, מ"מ כיון דכך קבעו חז"ל הרי הוא חשיב כמצוה גמורה של אבילות לחבירו, וא"כ אף דמשום כבוד אביו הוא צריך להשתתף בשמחה, מ"מ אין לו לשמוע לאביו, דאתה ואביך חייבין בכבודי, דאף לעבור על מצוה דרבנן אין שומע לאביו כמש"כ בשו"ע, וכיון דמוטל על הבן מצוות אבילות שהוא מצוה גמורה מדברי סופרים אין צריך לשמוע לאביו כשכבודו גורם לבטלה.

יבואר דאף במצוה שאין האב או האם חייבין אמר' אתה ואביך חייבין בכבודי

והנה היה מקום לומר דהכא לא שייך לומר דאתה ואביך חייבין בכבודי, דהא אין אביו חייב במצוות אבילות של אמו, אכן ודאי זה אינו, דפשוט שאין צריך שיהיה מחוייב באותה מצוה דוקא, דהא דאמר' אתה ואביך חייבין בכבודי היינו בכבוד המקום וכבודו של מקום הוא שיקיימו מצוותיו, וא"כ מאי איכפ"ל שבמצוה זו אינו חייב, הא מ"מ חייב הוא בכבוד המקום. ונשאלתי בנידון זה, באחד שביקשה ממנו אמו בחג הסוכות שיבוא לאכול עמה בבית, שאין היא רוצה לאכול לבדה, האם צריך לאכול עמה, אע"פ שיאכל חוץ לסוכה, דהא אין אמו חייבת במצוות סוכה, וא"כ לא שייך לומר אתה ואמך חייבין בכבודי, דודאי זה אינו, דכיון דהיא מחוייבת בכבוד המקום וכבוד המקום הוא שיקיימו מצוותיו, אין חייב לכבדה במקום כבודו של מקום, וכמשנ"ת.

אמנם הראוני בחוט שני הלכות כבוד אב ואם סימן ר"מ אות ט"ז שכתב וז"ל עוד נראה דהא דאמרין אם אין שם אחרים לעשות יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו דהיינו דוקא כגון מש"כ רש"י קבורת מת ולוית המת דהתם אין המצוה מוטלת על אדם מסוים אלא איכא מצוה בכללות ואף האב חייב בזה, ובזה אמרין דמניח כבוד אב ומתעסק במצוה כיון שאף אביו חייב במצוה זו, אבל מצוות שצריך כל אדם לעשותם בעצמו כגון קריאת שמע ותפילה והבן צריך לקרוא ק"ש זה הרי אינו ענין לאביו ולא שייך לומר אתה ואביך חייבים בכבודי ודינו שאף אם אי אפשר לעשותה ע"י אחרים שיעסוק בכבוד אביו ולא יקרא קריאת שמע, עכ"ל.

אמנם הוא חידוש גדול לומר שמצוות שבין אדם למקום שאין האב חייב בהם יתחייב הבן להניח כבוד המקום ולהתעסק בכבוד אביו שהרי סוף סוף האב חייב בכבוד המקום ולוותר מכבודו למען כבוד שמים אע"פ שהוא אינו חייב במצוה זו וצ"ע.

יבואר דגם במצוות שאין האב חייב בהם אמרין דאתה ואביך חייבים בכבודי

אך לכא' מוכח בגמ' דאף במצוות שאין האב חייב בהן אמר' דאתה ואביך חייבין בכבודי, דהא אמר' דאם אמר לו אביו הטמא למתים וכן אם אמר

העבר נתבאר דמבואר בש"ך ביו"ד ס' שד"מ דאבילות של י"ב חדש על אביו ואמו הוא מדין כיבוד אב ואם, ולהכי אם ציוו האב או האם שלא יתאבלו עליהם י"ב חדש שומעין להן, דאבילות זו היא משום כבודם, וכיון שמחלו על כבודם אין צריך להתאבל עליהם.

וכתבנו דלפ"ז אם הוא בתוך י"ב חדש על אמו, ואביו ביקשו שיבוא להשתתף עמו בשמחת נישואיו, דאם רוצה לילך לשמחה יכול לילך, דהרי הא דאסור לו להשתתף בשמחה הוא משום כבוד אמו, ומאידיך משום כבוד אביו הרי הוא צריך להשתתף בשמחה.

והנה בעלמא היכא דאביו אומר לו השקני מים ואמו אומרת לו השקני מים אמר' בגמ' בקידושין דף ל"א ע"א דהנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך דאתה ואמך חייבין בכבוד אביך, ובנתגרשו כבוד שניהם שוין.

וא"כ לא מיבעי לדעת הב"י ביו"ד ס' שע"ו שדקדק הרעק"א קמא תשו"ס"ח בדבריו דס"ל דמיתה חלוק מגירושין, דרק בנתגרשו אמר' דשניהן שוין, אבל במת אחד מהן אכתי כבוד האב קודם, א"כ ודאי דחייב להשתתף בשמחה של אביו, דהא כבוד אביו קודם לכבוד אמו.

אלא אפילו לדעת הגרעק"א שם דמיתה שוה לגירושין וא"כ כבוד שניהן שוין, הרי יכול לכבד איזה שירצה, וא"כ אם רוצה לילך לשמחה של אביו שפיר מצי לילך, וביותר דלדעת הנוב"י דס"ל דכבוד החיים עדיף ממכבוד המתים א"כ חייב הוא לילך לשמחה של אביו.

עד כאן נתבאר בגליון של פרישת בא תשפ"ב.

יבואר דאביו אומר לו השקני מים ויש לפניו מצוה לחבירו מניח כבוד האב ועושה המצוה לחבירו

אך לכאורה יש לדון בזה, דהנה בשו"ע יו"ד ס' ר"מ סע' י"ב כתב דאם אמר לו אביו השקני מים, ויש לפניו לעשות מצוה עוברת כגון קבורת מת או לוויה, אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים, יעסוק בכבוד אביו. ואם אין שם אחרים לעשות, יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו. והוסיף הרמ"א שם דה"ה אם אין זמן המצוה עוברת, יעסוק בכבוד אביו ואח"כ יעשה המצוה.

ומקור דין זה הוא בגמ' בקידושין דף ל"ב ע"א אלעזר בן מתניא אומר אבא אומר השקני מים ומצוה לעשות, ופירש רש"י כגון לקבור את המת או לוויה, מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה שאני ואבא חייבים במצוה, איסי בן יהודה אומר אם אפשר למצוה ליעשות ע"י אחרים תיעשה על ידי אחרים וילך הוא בכבוד אביו, אמר רב מתנה הלכה כאיסי בן יהודה.

וה"נ אמר' בגמ' בב"מ דף ל"ב ע"א מנין שאם אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר שלא ישמע לו שנאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' כולכם חייבין בכבודי, וכן פסק בשו"ע שם סע' ט"ו.

ומבואר בזה דגם במצוות של בין אדם לחבירו כמו לוית המת או קבורת המת או השבת אבידה ג"כ הדין הוא שאם אומר לו אביו שייכבדו במקום שיקיים אחת מהמצוות הנ"ל אין שומע לו, ומקיים את המצוה, דאתה ואביך חייבין בכבודי.

ופשוט דה"ה אם יש לו חולה שצריך לבקרו ואביו אומר לו השקני מים דאין שומע לו, דהא אתה ואביך חייבין בכבודי, שהרי מצוות בקור חולים הוא מצוה גמורה מדברי סופרים כמש"כ הרמב"ם פרק י"ד מהלכות אבל הלכה א' וז"ל מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספור ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעודם בכל צרכיהם, ואילו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחרך בתורה ובמצוות. עכ"ל.

וא"כ כמש"כ רש"י לענין מצוות לוית המת שמקדימו לכבוד אב משום אתה ואביך חייבים בכבודי ה"ה לענין מצוות ביקור חולים מקדימו לכבוד אב.

הו"ל להרמ"א להעתיק דברי הרי"ו לדינא דבשבעה ושלושים אין שומעין לו, עכ"ד.

והגרעק"א שם ציין בסו"ד לעיי' בתשו' שבות יעקב ח"ב ס' ק"ב, ושם כתב השבות יעקב שעשה כן הלכה למעשה שלא כדברי הרמ"א דאף בשבעה ושלושים אם ציוה האב שלא להתאבל עליו שומעין לו. ועיי' בפתחי תשובה שם סק"ב.

יבואר אם באבילות שבעה אפי' אם יכולים למחול על זה מ"מ אין כבוד אב דוחה מצוה זו

והנה באבילות של שבעה ושלושים אף דלדעת הרמב"ם עיקרו משום כבוד אביו ואמו, מ"מ ודאי דאיכא בזה מצוה גמורה של מצוות אבילות, ואין זה רק מצוות כבוד אביו ואמו, דהא חזינן דגם בשאר קרובים איכא דין אבילות של שבעה ושלושים, וע"כ שיש בזה מצוה גמורה של אבילות.

ולפ"ז פשוט דהיכא שהוא בתוך שבעה על אמו ויאמר לו אביו שיכבדו ויבוא עמו לאיזה שמחה, בוודאי לא נימא שיעשה כבוד אביו משום שיכול להניח כבוד אמו ויעשה כבוד אביו, דאפי' למשנ"ת דאבילות של שבעה הוא רק משום כבוד המת, מכל מקום אינו יכול להניח כבודו של מת משום כבודו של אביו, כיון דאיכא עליו מצוות אבילות לכבודו של מת הוי כמצוה גמורה לחבירו והוי כאומר לו אביו לעבור על דברי תורה דאין שומע לו, וא"כ ה"ה אם מתאבל על אמו אינו חייב בכבודו של אב כשצריך לעזוב המצוה לחבירו כיון שהיא מצוה גמורה והוי ככבוד המקום¹.

וא"כ י"ל דה"נ באבילות של י"ב חדש אף שעיקרו משום כבוד אביו או אמו מ"מ כעת הוא מחוייב במצוות אבילות, והוי כאומר לו אביו לעבור על דברי תורה דאין שומע לאביו.

אבל אכתי יש לומר דרק מצוה לחבירו שהוא חייב בה גם בלא כבוד אביו ואמו בזה מניח כבוד אביו אבל כשכל המצוה אינו אלא משום כבוד אמו אפשר דבזה כבוד אביו עדיפא או שוב לזה שיכול להתעסק בכבוד אביו אפי' שמבטל בזה כבוד אמו וצ"ע.

והנה אם הוא בתוך י"ב חדש על אביו ועומד להשיא את בנו דודאי עיקר שמחת חתן הוא שישתתף אביו בשמחתו, ויל"ע האם נימא שיהיה מותר לו להשתתף בשמחה, דהא איכא לפניו מצוה של שמחת חתן שא"א לעשותה ע"י אחרים, ובכה"ג הרי גם אביו מחוייב במצוה זו, ונימא אתה ואביך חייבין בכבודי, ויוכל להשתתף בשמחה, אך לפמשנ"ת דאף שעיקר דין י"ב חדש הוא משום כבוד אביו מ"מ כעת הוא חייב של מצוות אבילות, א"כ לא יוכל להשתתף בשמחה, דהא מצוות שמחת חתן אינה דוחה מצוות אבילות.

יבואר דאשה אבלה על אביה בתוך י"ב חדש ובעלה רוצה ללכת לשמחה של מצוה צריכה לעשות רצון בעלה שהיא מחוייבת בכבוד בעלה יותר מכבוד אביה

אכן הראוני בספר חוט שני (נושאים שונים הל' אבילות ס' שצ"א) שכתב דאם האשה היא בתוך י"ב חדש ובעלה רוצה שתבוא עמו לאיזה שמחה היא מחוייבת לבוא עמו, דהא כל האבילות של י"ב חדש הוא רק משום כבוד אב, ואשה כיון שהיא משועבדת לבעלה אינה מחוייבת בכבוד אביה. ולפ"ז ה"נ בנידון הנ"ל שהוא בתוך י"ב חדש על אמו ואביו רוצה שישתתף בשמחה שלו נימא דיוכל להשתתף, דכיון דעומד לפניו רק מצוות של כיבוד אב או כיבוד אם

מקום דבמיתת חפשי, דא"כ אם אביו שוטה האם נימא דכיון דאינו חייב בכבוד המקום יתחייב לעשות כבוד אביו אפי' במקום מצוה, ועכ"ל דכיון דהכל חייבים בכבוד המקום להכי כבוד המקום עדיפא ואינו מתעסק בכבוד האב כשהוא כבוד המקום גם כשאביו אינו חייב בכבוד המקום, וא"כ צ"ב אמאי אינו חייב לשמח חתן וכלה בזמן אבילות על אביו ואמו שאין חייב אבילות עליהם אלא משום כבודם, אלא דבאמת קשה גם כן כשמתאבל על אחד מן הקרובים שאינו חייב בכבודם כמו על אחיו או על בנו ובקש ממנו אביו שיעשה לו צרכיו מן הילך עמו והוא ביטול אבילות שאכל אסור לצאת מפתח ביתו כל שבעה, האם יצטרך לשמוע לאביו שהרי אין אביו חייב בכבוד האבילים, וצריך לומר דמאחר ואבילות על הקרובים הוי מצוה גמורה שחיבובה חכמים לצורך כבודו של מת אע"פ המת יכול למחול על כבודו לשיטת הרמב"ם מכל מקום כל זמן שלא מחל הרי כל האומר לו לעשות צרכיו במקום ביטול אבילות הרי זה כאומר לו לעבור על דברי תורה, וצ"ע.

לו אביו לחלל שבת אין שומע לו, והא האב אינו חייב במצוות הבן שלא יחלל שבת או שלא יטמא למתים, ואעפ"כ אמר' דגם בזה אין שומע לו.

ובאמת בתוס' הרא"ש ביבמות מבואר כסברת החוט שני דרק על מצוות שגם האב מחוייב בהן שייך לומר אתה ואביך חייבין בכבודי אך כתב דאעפ"כ גם במצוות אלו אין שומע לאביו לעבור עליהן דילפינן להו מקרא, דהנה גמג' ביבמות דף ה' ע"ב איתא יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה שבת תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' כולכם חייבין בכבודי.

ובתוס' שם ד"ה כולכם הקשו למה לי קרא בכבוד אב ואם דלא דחי שבת בלאו קרא נמי לא דחי שבת דהא הוא ואביו מוזהרין על השבת כדאמר בפ"ק דקידושין דאתה ואביך חייבין בכבודי, ותיצטו דמהכא ילפינן התם. ובתוס' הרא"ש שם תירץ וז"ל וי"ל דהאי טעמא לא שייך אלא במקום מצוה, אבל הכא שהבן מחלל שבת כדי לכבד אביו אין האב מוזהר על חילול שבת של בן, והא דמצריך קרא לקמן לאל תחזיר שלא ישמע לו, מייירי שהאב זקן ואינה לפי כבודו ואינו מחוייב בעשיית המצוה, עכ"ל.

ומבואר דבאמת מנה דאתה ואביך חייבין בכבודי אין זה אלא במצוות שהאב ג"כ מחוייב בהן וכמש"כ החוט שני, אלא דמ"מ איכא ילפותא דגם בשאר מצוות אין שומע לאביו, ולא מיסתבר לחלק דרק על מצוות שבת אמר' דלא ישמע לאביו, וצ"ע.

יבואר אם להרמב"ם שמצוות אבילות שבעה ושלושים הוא לכבוד המתים אם כבוד אביו עדיף בזה

והנה מקור דינו של הרמ"א ביו"ד ס' שד"מ שכתב דאם צוה האב שלא לנהוג עליו שבעה וגזירת שלושים אין שומעין לו הוא במהרי"ו (ס' י"ז) העתיקו הדרכי משה שם, וז"ל אבל תוך ל' כיון דאשאר מתים נמי מתאבלים עליהם ואסמכיהו אקרא, לא נתברר לי אי קרא דחיי או יקרא דשכבי, דהא ודאי אבילות גופיה אינה יכולה למחול דא"כ בטלת כל דיני אבילות עכ"ל.

ובהג' הגרעק"א שם כתב דודאי עיקר טעמא דמהרי"ו לאו מכח סיומא ידיה שכתב דא"כ בטלת כל דיני אבילות, דמה בכך אם יבוטל בכה"ג היכא דצוה שלא להתאבל, דכמו באבילות י"ב חודש דמודה הרי"ו דשומעין לצוואתו ה"נ באבילות של שבעה ושלושים שומעין לו, אלא כ' הגרעק"א דודאי עיקר טעמא דמהרי"ו הוא מחמת ספיקתו אם אבילות הוא יקרא דחיי או דשכבי. דאם הוא משום יקרא דשכבי אם ציוה שלא לנהוג עליו אבילות שומעין לו, ואם הוא משום יקרא דחיי אין שומעין לו.

יבואר מש"כ הרעק"א דלדעת הרמב"ם אבילות שבעה ושלושים אינו אלא משום כבוד המת ומהני מחילה דידיה

אך הגרעק"א שם תמה עליו דבדבר זה אם האבילות הוא משום יקרא דשכבי או משום יקרא דחיי, הוא מחלוקת רבותינו הראשונים בדין מאבד עצמו לדעת, דאיתא בברייתא דאבל רבנא (רפ"ב) דכל שהוא כבוד לחיים מתעסקין בו וכל שאינו כבוד לחיים אין מתעסקין בו, ובזה דעת הרמב"ם (פ"א מהל' אבילות) דאין מתאבלין עליו, וע' בכ"מ שם דס"ל להרמב"ם דאבילות כבוד המתים הוא, אך דעת הרמב"ן בתורת האדם דמתאבלין עליו, דכבוד החיים הוא. הרי דהוא ספיקא דרבוותא, וכיון שכן למה דפסקין בפשיטות בשו"ע רס"י שמ"ה כדעת הרמב"ם דהמאבד עצמו לדעת אין מתאבלין עליו, הרי דק"ל בפשיטות דאבילות הוי כבוד המתים, או דק"ל מספיקא להקל באבילות, עכ"פ נפסק דהיכא שמצוה שלא להתאבל עליו אפילו שבעה ושלושים מהני, ולא

² ולפ"ז הכי נמי אם אביו אומר השקני מים ואמא אומרת השקני מים מייירי שאמו יכולה להשקות לאביו, ועיין בפתחי תשובה יו"ד סימן ר"מ שדעתו נוטה שהדין הזה של אתה ואמך חייבין בכבוד אביך מייירי דוק במלאכות שהאשה משועבדת לבעלה אלא שהיה הדבר בצ"ע, ולפי דברי הרא"ש הללו הדבר פשוט לכאורה שהיא פטורה אבל בכבוד המקום בוודאי איכא ילפותא דבכל גוונא כבוד המקום עדיף, אכן באשה לגבי בעלה אפשר דלא אמרינן דאתה ואמך חייבין בכבוד אביך אלא כשאשה חייבת בכבוד בעלה.

³ ודמי למה שאמרו במשנה זבים פרק ב' בשבעה דריכס בודקין את הזב ר"ע אומר אפי' אכל כל מאכל בין רע בין יפה ושתה כל משקה אמרו לו אין כאן זבין מעתה, אמר להם אין אחריות זבים עליכם בזבים, וה"נ אין אחריות אבילות עליו.

⁴ העירו הלומדים דאי נימא דמהני מחילה לנפטר על אבילות שבעה ושלושים משום שחייבו משום כבוד המת, א"כ כשישב שבעה על אביו ואמו אמאי אינו חולץ לשמח חתן וכלה בימי אבילותם הרי אתה והמת חייבים בכבודי, ואין לומר שהמת אינו חייב בכבודו של

והוא כמו שנתגרשו דכבוד שניהן שוין ויכול לעשות איזה שירצה. ויעוויי גם בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א ס' קנ"ה שכתב כן, אך כתב בסו"ד אבל מכיון שלא מצאתי בפירוש דין זה לא רציתי להתיר אלא באופן זה שיש לחוש שתופר השלום ביניהם שמצינו שהקלה תורה בדברים יותר חמורים בשביל שלום שבין איש לאשתו שבזה סמכתי על סברתי שבעצם היא ברורה. עכ"ל.

יבואר דבים של שלמה כתב דאמרי קדיש על אביו ואמו היא מצוה גמורה וכשאומר לו שלא יאמר קדיש הוא כאומר לו עבור על דברי תורה

והנה בים של שלמה בקידושין פ"א ס' ס"ג כתב מצאתי כתוב, שאם האב מוחה בכנו שלא יאמר קדיש על אמו, כי מקפיד עליו, מאחר שהוא חי, כבודו קודם. ולי נראה דאין לשמוע לו, מאחר שנהגו מאבותינו הקדושים לומר קדיש יתום, מעובדא דר' עקיבא, שמורה ממנו שהוא זכות וניח נפש לשוכני עפר לומר קדיש, הוי כאלו אומר לו שלא יעשה דבר שהוא מדברי סופרים, ובפרט מאחר שמצינו (ל"א ע"ב) שתקנו לומר שמחוייב לומר תוך שנה ראשונה הרני כפרת משכבו, כל שכן לומר קדיש, ועוד, אביו שמוחה בדבר, עובר על ואהבת לרעך כמוך, ואסור לו לשמוע בעניין זה. עכ"ל.

בתשובות באר יצחק חיו"ד ס' כ' ד"ה ולפ"ז, הביא דברי הירושלמי הובא בתוס' קידושין לח דעשה שלפני הדיבור אינו דוחה ל"ת וא"כ למה דמבואר בסוגיא דסנהדרין דף נ"ו דעשה דכיבוד אב ואם ניתן במרה א"כ עשה דכיבוד אב אינו דוחה ל"ת, וקשה דהלא איתא להדיא ביבמות דף ה' יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה שבת ת"ל וכו' וקשה דהא עשה שקודם הדיבור אין בכוחו לדחות ל"ת, וכתב ליישב דאף לדעת הירושלמי ראין עשה שקודם הדיבור יכול לדחות ל"ת מ"מ שפיר יכול לדחות ל"ת שקודם הדיבור וא"כ מאחר שאף השבת ניתנה במרה כמבואר בסוגיא דסנהדרין שם ממילא שפיר שו"ט ביבמות שם דעשה כיבוד אב ידחה ל"ת דשבת.

אכן לכאורה דבריו צ"ע טובא דהלא ביבמות שם שו"ט למצוא המקור דאצטריך קרא דעליה לומר שאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת דמאין היינו למדים שעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, דמהא דמילה ותמיד ופסח דוחין את השבת ליכא למילף דמה להגך שחמורין שניתנו לפני הדיבור, ומסיק הש"ס דהא דס"ד דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת גם בעשה שאחר הדיבור נלמד ממה שהוצרך הכתוב ללמדנו דכיבוד אב אינו דוחה שבת הא שאר עשה דוחה ל"ת הסוגיא הרי להדיא בסוגיא זו דמצות כיבוד אב ניתנה אחר הדיבור ושוב צ"ע דהלא כבר ניתנה במרה וכבר עמד כזה בהגהות המהרצ"ח יעו"ש.

והיה אפשר לומר דאע"פ דעשה דכבוד אב היה לפני הדיבור אבל עשה דאיש אמו ואביו תיראו לא נאמר אלא לאחר הדיבור ולהכי כיון דבקרא דילפינן דאין כבוד אב דוחה שבת הוא מקרא דאיש אמו ואביו תיראו חזון דס"ד דגם קרא דלאחר הדיבור היה דוחה ל"ת שיש בו כרת אמנם בסוגיא שם פירשו מה

הנה במנחת חינוך פרשת יתרו מצוה לג אות א' והנה נראה דכל הכבוד שמחוייב לאביו ולאמו חייב ג"כ באנשים הנ"ל אך מצד הסברה כיון דכיבוד מסרו הכתוב לחכמי א"כ באביו ואמו שייך בכבוד שלא לקרוא אותו בשמו וכדומה המבואר בר"מ ושי"ע אבל אחיו אפשר דאין זה בכלל הכבוד ול"מ שיהיו נזהרים בזה כמו שמוזהרים באביו ובאמו, עכ"ל.

ולכאורה קשה אמאי הוצרך לבאר אמאי לא נאמר באחיו הגדול שלא ישב במקומו הרי אחיו הגדול לא נתרבה אלא לכבוד אבל למורא לא נתרבה אחיו הגדול והא דלא ישב במקומו אינו אלא משום מצוות מורא כמבואר בגמ' קדושין דף ל"א איזהו מורא לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו וא"כ באחיו הגדול דלא נתחייב במוראו שפיר מותר לישב במקומו.

¹ בדברי שאול תניא פרשת במדבר תירץ קושיית הגאון מקובנא הנ"ל למה כיבוד אב נחשב עשה שלאחר הדיבור דלא נצטוו ישראל במרה אלא בכיבוד אב ולא בכיבוד אב והוא עפ"י המבואר בחולין יא דכל קביעות אב הוא רק משום דאולין בתר רוב בעילות

ומבואר דאפילו על קדיש דודאי ענינו משום כבוד אביו ואמו שהוא לזכות את אביו ואמו, ס"ל להים של שלמה דכיון שתיקנו כן לומר קדיש חשיב כמו מצוה של דברי סופרים והוי כמו שאומר לו אביו לעבור על דברי סופרים שאין שומע לו.

ובברכי יוסף ביו"ד ס' ר"מ הביא דברי היש"ש, וכתב וז"ל ולי ההדיט יש לפקפק בזה אם אמירת קדיש נחשב כמצוה של דבריהם, כיון דהוא מנהגא בעלמא, ואף כי יסודתו בהררי קדש מדרשי רז"ל, יש לדון שאינו בסוג מצוה של דבריהם. עכ"ל. אך לכאן באבילות של י"ב חדש ודאי י"ל דהוי מצוה גמורה של אבילות, ואינו יכול לומר לבטל אבילות י"ב חדש וצ"ע.

אבל מה שכתב דאביו אסור לומר לעשות לו דבר משום ביטול ואהבת לרעך כמוך, בוודאי אם אביו צריך למים וחבירו צריך למים אינו יכול להניח כבוד אביו ולעשות רצון חבירו שהרי שניהם שוין, ומאי אולמא חבירו מאביו, וגם חבירו חייב במצוות ואהבת לרעך כמוך לאביו של זה, אלא כוונתו דכיון דבאמת אין לו צורך שלא יאמר קדיש על אמו אלא שהוא מפחד פחד שוא להכי ס"ל דכיון שיש עליו מצוות ואהבת לרעך כמוך צריך לוותר על פחדו ולקיים מצוות ואהבת לרעך כמוך ולא יאונה לו כל און.

בעניין כבוד אב אם הוא עשה שלפני הדיבור או לאחר הדיבור

דס"ד דדוחה שבת באומר שחוט לי בשל לי וזה עשה דכבוד אב ולא עשה דמורא אבל אפשר דכל שצוהו אביו ואינו מקיים ציווי הרי זה כסותר את דבריו ומבטל בזה מצוות מורא גם כן ובהו ס"ד דדוחה ל"ת שיש בו כרת אע"פ שהוא עשה שלאחר הדיבור.

אמנם לפ"ז הרי עשה דכבוד אב דאינו דוחה שבת לית לנו ילפותא שהרי לא אמרו אלא בעשה דמורא שאינו דוחה שבת אבל עשה דכבוד אב דהוא לאחר הדיבור אפשר דדוחה ל"ת שיש בו כרת ואפשר דיליף דבמקום אב אינו דוחה איסורים כמו שאמרו דיליף מהתם הסברה דאתה ואביך חייבים בכבודי ואם הוא מהאי טעמא א"כ הוא הדים כבוד אב אינו דוחה שבת.

ושמעתי בשם הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל שאמר בסעודת שבע ברכות מה שאמרו בגמ' קידושין דף כט ע"ב ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ר' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו, ויעוין מש"כ רש"י ותוס' שם.

ופירש הוא ז"ל על פי שנחלקו הבבלי והירושלמי אם עשה שלפני הדיבור חמיר טפי דהבבלי ס"ל דחמיר טפי ולהכי דחי ל"ת שיש בו כרת והירושלמי ס"ל דאינו דוחה ל"ת כלל כמו שכתבנו לעיל וא"כ מה שאמרו ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה הוא למאי דס"ל להבבלי דעשה שלפני הדיבור חמיר ועשה דפריה ורביה חמיר להכי הוא קודם ללמוד התורה אבל להירושלמי דעשה שלפני הדיבור קיל להכי ס"ל דילמוד תורה ואחר כך ישא אשה.

בעניין כבוד אבי אביו או אחיו הגדול אם חיונם ככבוד אב ואם

אכן יש לעיין אם יושב במקום אביו אם מבטל רק מצוות מורא או שגם מבטל מצוות כבוד אביו שהרי בזה שיושב במקומו הוא מזלזל באביו והרי הוא מבטל כבודו בזה או דמאחר שלא למדנו שלא ישב במקומו אלא משום מוראו משמע שאינו עובר אלא על מוראו של אביו אבל לא ביטל כבוד אביו.

והנה בסותר את דבריו נראה קצת שהוא סותר לכבודו שהרי זה כביון לו ואי נימא הכי אפשר שכוונת המנחת חינוך להקשות שהרי מאחר שחייב בכבוד אחיו הגדול א"כ כיון שבסותר את דבריו הרי זה מבטל כבודו בזה שהרי מתבזה בזה היה מקום לומר שאסור לסתור דברי אחיו הגדול משום חיוב כבוד שחייב לאחיו הגדול להכי כתב שאין כבוד אחיו הגדול דומה לכבוד אביו ולהכי בסותר דברי אחיו הגדול אינו פוגע בכבודו וצ"ע.

ומאחר דפרשת אחרי רבים להטות לא ניתנה אלא לישראל ולא לב"נ ע"כ דלא נצטוו בכיבוד אב עד מתן תורה נמצא דמצות כבוד אב נחשבת כעשה שלפני הדיבור ומצות כיבוד אב נחשבת כעשה שלאחר הדיבור, עכ"ד.

היינו בקריאת שמו"ת - שנים מקרא ואחד תרגום - שמצוה לגמור קודם אכילה. וגם טעיה במשמע המניעה, דטעמא משום זריזות הוא, ואם אפילו בקריאת שמו"ת איכא למיחש מיהא למצוה. ק"ו להלל מעתה שהוא מצוה גמורה, ולדעת קצת עשה דתורה נמי הוי, וזמנו קבוע ודוק. על כן נכון הדבר ליהדר אפי' מטעמיה היכי דאפשר, וכו' עכ"ל.

יבואר אם לא יוכל להשלים הפרשה כלל או שלא יוכל להשלים הפרשה עד מנחה בשבת שזה עיקר זמן הקריאה

והנה בשו"ע שם כתב דאם לא השלים קודם אכילה ישלים אחר אכילה עד המנחה, וי"א עד רביעי בשבת, וי"א עד שמו"ע דהיינו בשמחת תורה, שאז משלימים הצבור. ומעתה יש לדון הספק הנ"ל על הזמן של קודם מנחה, אם רואה שלא יספיק להשלים את כל הקריאה קודם מנחה, האם יש ענין דלכה"פ יקרא חלק מהפרשה עד המנחה והשאר יקרא אחר"כ, או דאם לא ישלים את כל הקריאה עד המנחה אין ענין שיקרא חלק מהפרשה עד המנחה, ויכול לדחות את כל הקריאה לאחר המנחה.

דהנה בשאר מצוות כמו קריאת המגילה או תקיעת שופר אם לא יוכל לקרות רק חלק מהמגילה אין מקיים בזה כלל מצוה, דאין המצוה אלא בקריאת מגילה שלימה, וא"כ אין ענין שיקרא כלל. וא"כ אפשר דה"ל להשיטות דזמן שמו"ת הוא רק עד מנחה אינו מקיים מצוה קריאת שמו"ת בחלק מהפרשה, או דנימא דאין זה כמו קריאת המגילה וכדו' דשם הוא מצוה אחת ואם אין מקיים כולה אין במקצה כלל מצוה, משא"כ הכא בשמו"ת בכל פסוק ופסוק שקורא איכא מצוה בפנ"ע.

עיקר חיוב קריאת שנים מקרא ואחד תרגום הוא משום מצוות תלמוד תורה

ונראה בזה דהנה עיקר תקנת חכמים שכל אחד יקרא שניים מקרא ואחד תרגום יסודו הוא כדי שכל אחד מיישראל ילמד את הפרשה עם הציבור, כמש"א בגמ' בברכות דף ח' ע"ב ישלים פרשיותיו עם הציבור, ותקנה זו באה כתוספת על תקנת קריאת התורה שתיקנו משה רבינו ועזרא לישראל כדי שילמדו תורה, כמו שכתב הרמב"ם פ"ב מהל' תפלה ה"א וז"ל משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא שמיעת תורה, ועזרא תיקן שיהיו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וכו' עכ"ל.

ובגמ' בב"ק דף פ"ב ע"א דרשו כן מהכתוב בפרשת בשלח "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים", דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים, כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהיו קורין בשבת וכו', והוסיפו חכמים על תקנה זו דלא סגי רק בלימוד התורה ע"י קריאת התורה, אלא צריך שכל אחד בעצמו ג"כ יקרא את הפרשה עם התרגום כדי שגם יבין מה שקורא.

ולפ"ז נראה פשוט דאפילו אם לא יוכל להשלים את כל הקריאה, לכה"פ יקרא את מה שישפיק, דהתקנה היא שילמד הפרשה שקוראים הצבור, וא"כ אף אם לא יוכל ללמוד את כל הפרשה עם הצבור לפחות ילמד חלק מהפרשה עם הצבור.

וכן נראה פשוט דאם אין אפשרות לקרוא בקריאת התורה את כל הפרשה אלא רק חלק מהפרשה דודאי יקראו חלק מהפרשה ויברכו ע"ז, דהא התקנה של קריאת התורה היא כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא תורה, וכי בגלל שאין להם אפשרות ללמוד את כל הפרשה לא ילמדו כלל, אלא ודאי מה שבידם לקרות מחוייבים הם לקרות.

ויש להוכיח כן מבני מערבא שהיו גומרים את התורה רק בשלש שנים וא"כ בכל שבת קראו רק מקצת מהפרשה, וא"כ אע"פ דאנן קוראים בכל שבת את כל הפרשה, מ"מ כשאין אפשרות לקרוא את כל הפרשה הם לא גרעי מבני מערבא שקוראים לכתחילה רק חלק מהפרשה וא"כ מחוייבים הם לקרות אף מקצת מהפרשה.

ונשאלתי בהא דכתב השו"ע בס' רפ"ה סע' ד' דמצוה מן המובחר שישלים שניים מקרא ואחד תרגום קודם שיאכל בשבת, היכא שאין בידו להשלים כל הפרשה קודם שיאכל, האם יש ענין דלכה"פ יקרא חלק מהפרשה עד האכילה, או דאם לא יספיק להשלים כל השניים מקרא קודם שיאכל יכול לדחות את כל הקריאה לאחר האכילה.

והנה מקור האי דינא דמצוה מן המובחר שישלים הקריאה קודם שיאכל הוא במדרש, דבתוס' בברכות דף ח' ע"ב ד"ה כאילו כתבו בשם המדרש דג' דברים צוה רבינו הקדוש לבניו בשעה שנפטר, ואחד מהם שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. ובב"י בס' רפ"ה הביא בשם המכילתא דשבעה דברים צוה רבי את בניו ואחד מהם אל תאכלו בשבת עד שתקראו הפרשה. וכתבו התוס' שם דמשמע דקודם אכילה צריך להשלימה, ומיהו אם השלימה לאחר אכילה שפיר דמי, ומ"מ מצוה מן המובחר קודם אכילה.

ובביאור הלכה שם ד"ה ישלים כתב בשם האור זרוע דהטעם במה שצוה רבי שיגמרו הפרשה קודם הסעודה הוא רק משום דחייש דלמא אגב רוב סעודת שבת משתמיט ולא יגמור. ולכא' לפ"ז ודאי דכל מה שיוכל להספיק לקרוא קודם הסעודה עדיף טפי, דכמה שיותר יקרא קודם הסעודה יהיה פחות חשש שמא אגב רוב סעודת שבת ישתמיט ולא יגמור.

יבואר האם כדי לקיים את המצוה מן המובחר שלא לאכול קודם שישלים את הקריאה גם מיני תרגימא לא יאכל

והנה נשאלתי האם משום צוואת רבי לבניו סגי רק שלא יאכל פת, אך לשתות או לאכול מיני תרגימא עדיין מקיים בזה מצוה מן המובחר, או דמצוה מן המובחר היא שלא יאכל כלל עד שישלים הקריאה. ולכא' לפי הטעם שכתב האו"ז דהא דישלים הקריאה עד שיאכל הוא משום דלמא אגב רוב סעודת שבת משתמיט ולא יגמור, ו"ל דרק בסעודה גמורה איכא חשש שישתמיט ולא יאכל, אבל באכילת עראי של מיני תרגימא ליכא למיחש להכי שמא ישתמיט ולא יגמור.

וכן משמע בלשון התוס' בברכות הנ"ל, וז"ל וזמן השלמה יש במדרש ג' דברים צוה רבינו הקדוש לבניו בשעה שנפטר שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה עכ"ל, משמע דרק על הלחם ציוה להם, אבל מיני תרגימא יכולים לאכול.

אך לכא' מדברי המ"ב משמע דגם מיני תרגימא איכא מצוה מן המובחר שלא לאכול, דבמ"ב שם סק"ט כתב דפשוט דאין לעכב מחמת זה את האכילה עד אחר חצות וכדלקמן בס' רפ"ה, דזהו רק מצוה בעלמא. ובשעה"צ שם ס"ק י"ד הוסיף דה"ה אם יש לו אורחים בביתו שתאבדים לאכול.

והנה הרי כדי שלא ייחשב שהוא מתענה בשבת אין צריך שיאכל דוקא לחם, ובודאי דסגי שיאכל מיני תרגימא, ואם נימא דרק על לחם ציוה רבי שלא יאכלו קודם שישלים את הקריאה, א"כ הרי אינו צריך לעכב את האכילה עד חצות כדי לקיים את המצוה מן המובחר, דהא שפיר יכול לאכול מיני תרגימא וגם לקיים את המצוה מן המובחר להשלים הקריאה קודם שיאכל. **ולכא' משמע** מדברי המ"ב דאפילו על מיני תרגימא ציוה רבי שלא יאכלו, וא"כ נמצא דבשביל לקיים את המצוה מן המובחר צריך שלא יאכל כלל קודם שישלים את הקריאה, ולהכי כתב המ"ב דעדיף טפי שיאכל קודם הקריאה ולא יתענה בשבת, דלא לאכול עד חצות אסור מדינא, דאסור להתענות בשבת, משא"כ שלא לאכול קודם הקריאה הוא רק מצוה בעלמא. אך לפ"ז כדי לקיים את המצוה מן המובחר אפילו שתיה לא ישתה, וצ"ע.

אמנם בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס' מ' כתב דאפילו טעיה משמע דלא יטעום קודם שניים מקרא, אכן הוא פירש להך דינא שלא יאכל קודם שישלים הפרשה מטעם אחר, דמשום זריזין מקדימין למצוות הוא, והביא ראיה מזה דגם קודם הלל אסור טעיה וז"ל מכל מקום כיוצא בה שמענו, שבכל המצוות זריזין מקדימין, ואנקוט חדא וחדת היא דלא אידכרא בתלמודין בהדיא. (צ"ל דכוונתו דאסור אכילה קודם שמו"ת לא הוזכר בהדיא בתלמודין, דהא עיקר מצוות שמו"ת הוא גמ' מפורשת בברכות דף ח' ע"ב) ושמעינן לבעל שו"ע דחייש לה

בעניין שני מצוות שוין אם להקדים ולהעדיף שלא יבטל מצוה בקום ועשה

ויזכה לעולם הבא, אעפ"כ אל ישמע לו, כי באופן זה בודאי ינצל עכ"פ מדין של מעלה. כי אפילו אם באמת לא היה הדין עמו, וישאלוהו למעלה מדוע לא גינית את פלוני בענין פלוני ופלוני, והלא היה בדבר זה צד מצוה, ויכול להשיב, אצלי היה ספק על כן הייתי בדבר זה בגדר שב ואל תעשה. משא"כ אם יגנה את פלוני, או יעשה מחלוקת עם פלוני מטעם ספק, שהיצר מפתהו שיש בדבר זה צד מצוה, מה יעשה אח"כ אם יתברר שהיה בדבר זה עון לשה"ר או מחלוקת ורק היצר הערימו בזה, מה ישיב למעלה בזה. ולא יוכל להשיב שמחמת ספק דיבר, דזה אינו, דמחמת ספק לא היה לו לדבר, עכ"ל.

הקודם הובא מספר גבעת פינחס לבעל ההפלאה דכשנא לאדם שני מצוות שוין יעשה אותה מצוה שאם לא יעשנה יבטלנה בקום ועשה מאשר המצוה שאם יבטלנה יבטלנה רק בשב ואל תעשה.

והנה הראוני בספר חפץ חיים שמירת הלשון חלק א שער התבונה פרק מז שכתב וז"ל והנה בדרך כלל ידע האדם, שכל זמן שלא נתברר לו היטיב על פי דין, על איזה ענין, שדבר זה איננו בכלל לשה"ר או רכילות או מחלוקת, יזהר מלאומרו, אפילו אם היצר מפתהו ומצדדו לאמר שיש בדבר זה צד מצוה

בעניין מי שאכל פחות מכשיעור והסיח דעתו ואכל עוד ונמצא שאכל בזית בכאכ"פ אם מתחייב בברכה אחרונה

מדאורייתא, ואפשר דהתם היה בדעתו מעיקרא לשתות לאחר ברהמ"ז, ומש"כ החזו"א דברהמ"ז הוי הפסק הוא רק משום דהסיח דעתו ואין האכילות מצטרפות כמבואר בדבריו וצ"ע. ועינין בקובץ תשובות למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ח"א סי' כ"ב שהשווה בין הדברים וצ"ע.

ולפ"ז נראה דכל שהיה הסח הדעת בין האכילות אין מצטרף לדעת החזו"א, אבל בלא הסח הדעת לכולי עלמא הרי האכילות מצטרפות כדי לחייב אותם ברכת המזון.

נשאלתי אם בתחילה אכל פחות מכשיעור והסיח דעתו, ושוב אכל בתוך כדי אכילת פרס עוד פחות מכשיעור אם מצטרף לברך עליהם ברכה אחרונה, משום ד"ל דמאחר והסיח דעת מאכילה הראשונה והוצרך לברך שנית שוב אינו מצטרף לכשיעור, דתרי אכילות נינהו, או כיון דסו"ס אכל כשיעור בכדי אכילת פרס מצטרפי אהדי, ומברך עליהם ברכה אחרונה.

יבואר פלוגתת הבה"ל והחזו"א אם אכל והסיח דעת מאכילתו והשלים אכילתו ושבע אם מתחייב בברכת המזון מן התורה

יבואר מה הדין באוכל מזונות ומברך אחריו מעין שלש ואחר כך אוכל דברים המשביעים אם מצטרף לברכת המזון

ושאלה זו נוגעת למי שאוכל מזונות ועוד דברים המשביעים אותו שכתב המגן אברהם סימן קס"ח שמצטרף לחייבו ברכת המזון אם אוכל שיעור שרגילין לקבוע עליו סעודה, ומי שרוצה לצאת מספק זה יש לעיין אם מהני לאכול המזונות ולברך עליו על המחיה קודם שישבע מדברים אחרים ואחר שבירך מעין שלש יאכל שאר הדברים שמשביעים אותו אם מהני שלא יצטרף לחייבו ברכת המזון, ולכא"ל למשנ"ת בחזו"א סי' כ"ח שגם אחר אכילתו מצטרף היכא שדעתו לאכול אחר כך לא מהני דהכי נמי כיון שדעתו לאכול עוד שפיר מצטרף לחייבו ברכת המזון, ומה שחלק על הביאה"ל אינו אלא במקום שלא היה דעתו לכך אבל בכח"ג שדעתו לאכול עוד הרי זה מצטרף לחיוב ברכה"מ מן התורה וצ"ע.

והנה לכא"ל נחלקו בזה הבה"ל בסוף סימן קפ"ד והחזו"א בסי' ל"ד סק"ד לענין מי שאכל פת ולא שבע ואח"כ אכל עוד מעט פת פחות מכזית ונעשה שבע, דדעת הבה"ל כי מה שבירך קודם לא פטרו שהרי נתחייב מעתה לברך ברכה"מ מן התורה שברכת המזון שבירך בתחלה לא נתחייב בו אלא מדברגן הואיל ועדיין לא שבע, אולם החזו"א פליג דכיון שבירך הרי הסיח דעתו מאכילה ראשונה ואין האכילות מצטרפות, ועיין שונה הלכות סימן קפ"ד ס"ב שהביא פלוגתא זו, וא"כ לכא"ל הוא הדין בענינו, להבה"ל הרי זה מצטרף לברך עליו ברכה אחרונה, ולהחזו"א אינו מצטרף לברך עליו ברכה אחרונה. אך ידוע להקשות סתירה בחזו"א בנידון זה, דבסי' כ"ח סק"ב כתב החזו"א דלשיטת הראשונים דהאוכל ואינו שותה אינו חייב בברהמ"ז מדאורייתא, אם אכל ולא שתה ויברך ברהמ"ז ואח"כ שתה מתחייב לברך שוב ברהמ"ז

בעניין אם מברך ברכת הנהנין באמצע שמונה עשרה

רמה ותולעה, ומתחיל ממקום שפסק, אמר ליה אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי, ע"כ, וברש"י שם כתב בהא דאומר רבנו של עולם באמצע תפלתו וז"ל דהא מופסקת ועומדת כבר על ידי הרוח, לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע. וא"כ הוא הדין בזה שהוצרך להפסיק מתפלתו כדי לילך לשתות וכן השתיה גופא הוי הפסק בתפלתו, א"כ תפלתו כבר מופסקת ועומדת, ולהכי יכול גם לברך את הברכה שנתחייב על שתייתו, שו"ר שכתבו כן בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

נשאלתי במי שהיה חולה ובאמצע שמונה עשרה הרגיש צמאון גדול ולא יכול להמשיך בתפלתו האם כששותה יכול לברך על שתייתו.

ולכאורה יש להביא ראיה מהא דאמרו בגמ' בברכות דף כ"ד ע"ב היה עומד בתפלה ובקש להתעטש מרחיק לאחריו ארבע אמות ומתעטש וממתיין עד שייכלה הרוח וחוזר ומתפלל ואומר רבנו של עולם יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפנך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתנו

קצף משה על מה שהותירו את המן הוא משום שנתחסרו בנסיון באמונה ובטחון

קצף כי הוא לתועליות כי יהיה הנס גדול בשבת שלא הבאיש, ובלא זה לא ידעו הנס של שבת, אבל משה רצונו בשבת מטרונא, וכמאמרם ז"ל (ברכות ו, א) תפילין דמרי עלמא מה כתוב בהו ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.

והנה הוסיף בזה דלכא"ל צ"ב אמאי ביו"ט שחל אחר השבת אין צריך להניח שלשה לחמים, דכמו שבשבת צריך להניח ב' לחמים וזכר למן שהיה יורד להם בע"ש ב' לחמים, ה"נ ביו"ט שחל אחר השבת יצטרך להניח שלשה לחמים, דהא גם ביו"ט לא היה

קצף עליהם משה, אבל בעניין המן לא היה זה חטא של ציבור, ואמאי קצף עליהם משה. והנה במשך חכמה בפרשת בשלח (פרק ט"ו) עה"פ "ויקצוף עליהם משה" עמד בזה וכתב, וז"ל פירוש שבאמת היה בזה בטחון נפלא ונסיון תמידי, כי המה בארץ לא זרועה ומונה מן והולך לאיבוד, והמה לא ילקטון רק הנצרך לאותו יום, וזה נסיון תמידי בכל יום, אבל כאשר הותירו וירוס תולעים ויבאש, ואם כן הוא ללא תועלות, כי אם ילקוטו מה יהיה, הלא ירוס תולעים ויבאש, ובטל הנסיון והתקיים רצון השם האמיתי, ולכן קצף עליהם משה, אבל השי"ת לא

איתא בקרא ויותירו אנשים ממנו עד בוקר וירוס תולעים ויבאש ויקצוף עליהם משה, וצ"ב אמאי דוקא הכא קצף משה, והרי בכמה מקומות שעברו על ציווי ד' לא קצף משה עליהם, דכשיצאו מן העם ללקוט ביום השביעי לא קצף עליהם משה, וכן בהמעשה של המקל לא נאמר ויקצוף עליו משה, וכן במקושה לא נאמר ויקצוף עליו משה, ולמה דווקא בהא דהותירו אנשים ממנו עד בוקר קצף עליהם משה. והנה בפרשת מטות ג"כ מצינו שמשה קצף, דכתיב ויקצוף משה על פקודי החיל, וצ"ב אמאי התם קצף עליהם משה, אמנם התם י"ל דהיה זה חטא של ציבור ולהכי

יורד מן, וא"כ ביו"ט שחל אחר השבת היה יורד להם מן לשלשה ימים.

וכתב המשך חכמה דלדבריו אתי שפיר, דהא מה שמוניחין לחם משנה הוא זכר לנס שבכל יום אם הותירו הבאים וירום תולעים, ובשביל קדושת השבת נשאר קיים ולא הבאיש, וא"כ נס זה היה רק בשבת שהותירו ויבאש, אבל ביו"ט שאחר השבת, כיון שכבר לא נתקלקל אחר יום הששי, אין עוד נסיון שאם יניחו אותו אחר שבת יתקלקל, כיון שבזה לא הותירו ולא עברו פי המקום ב"ה, ואין הוראת שום נס בזה, ולכן אין מניחין ג' לחמים, וכו' עכ"ל.

הנה משה רבינו קצף על ביטול הנסיון שהיה לכלל ישראל ארבעים שנה והיו יכולים להתעלות מנסיון זה והפסידו התעלותם על ידי מעשה דדתן ואבירם וכמה צריך לחבב הנסיון שבא על האדם שלא בא אלא להרים ולרומם את האדם כמו שאמרו נתת ליראיך נס להתנוסס.

הנסיגות הקשים הם קודם שהולכים להשיג מדריגה גבוהה יותר

כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק "בדרך" בצאתכם ממצרים, אשר קרך "בדרך" ויוזב כך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, וכן בשמואל א' פרק ט"ו, כתיב כה אמר ד' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו "בדרך" בעלתו ממצרים, וצ"ב מה הדגש שהתורה אומרת שמעשה עמלק היה בדרך דווקא ואם לא היה בדרך גם היה ראוי לגנות את עמלק ולשנאותו שכל מעשה של מלחמת עמלק היה מוגנה מאוד שראשית גוים עמלק שקירר האמבטי רותחת שהיו כל אומות העולם רועדים ופוחדים מישראל והוא צינן וקירר את האמונה בבורא כל העולמים, ולמה הדגישה התורה את העניין שהיה בדרך דווקא.

איתא במכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה ד' וירם תולעים ויבאש, הרי זה מקרא מסורס וכי מאחר שמרחיש הוא מבאיש אלא מבאיש ואחר כך מרחיש כענין שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו, עכ"ל.

וברש"י שם הביא המכילתא וז"ל ויבאש הרי זה מקרא הפוך, שתחלה הבאיש ולבסוף התליע, כענין שנאמר (פסוק כד) ולא הבאיש ורמה לא היתה בו, וכן דרך כל המתליעים, עכ"ל.

אמנם הרמב"ן שם כתב לפרש העניין כפשוטו וז"ל וירם תולעים ויבאש הרי זה מקרא הפוך, שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע, כענין שנאמר (בפסוק כד) ולא הבאיש ורמה לא היתה בו. וכן הוא הדרך לכל דבר שהוא מן המתליעים. לשון רש"י. ואלו היה המן מתליע בדרך הטבע כדרך שאר המתליעים, היה הדבר כן, "אבל זה שהתליע בדרך נס יתכן שהרים תולעים תחלה, ואין צורך שנהפוך המקרא". ועוד, כי הכתוב שאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו, הוא המוכיח כן, כי אלו לא היה מרים תולעים עד אשר

ושמעתי בשם הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל שאמר שעמלק הגיע להלחם בישראל בכל פעם קודם שהיו עומדים להשיג מדריגה גבוהה יותר והוא הגיע למנועם מהשגת אותה מדריגה, והנה בתחילה כשהגיע עמלק היה קודם שקיבלו ישראל את התורה ואז הגיע עמלק למנועם מהשגה זו, וכן קודם שנכנסו לארץ הגיע עמלק להלחם בישראל כדכתיב בפרשת חוקת וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי, והוא עמלק כמו שדרשו חז"ל, וכן קודם בניין בית ראשון נלחם עמלק בשאול, וכן קודם בניין בית שני היה מעשה של המן שבא להפריעם מבניין בית שני.

ומבואר שעמלק מגיע תמיד למנוע את ישראל מלהשיג מדריגה גבוהה יותר, ולכן בכל עת שהיו צריכים להשיג ולקבל איזה מדריגה עמלק הגיע להלחם עם ישראל, וזהו ענינו של עמלק ולכן התורה הדגישה עניין בדרך דהיינו בדרך להשיג מדריגה.

וכן הוא במלחמת היצר שהוא שרו של עשו בכל עת שיש מלחמה גדולה סימן הוא שעומדים קודם השגה של מדריגה גבוהה יותר וכן מבואר בפרשת העקידה אחר עקידת יצחק כתיב וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל "אחר נאחו בסבך בקרניו" וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו, ואמרו חז"ל בפרקי דרבי אליעזר פרק ל' ר' זכריה אומר אותו האיל כשנברא בין השמשות היה ובא להתקרב תחת יצחק והיה סמאל עומד ומסטינו כדי לבטל קרבנו של אברהם אבינו ונאחו בשני קרנותיו בין האילנות, שני וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו, מה עשה אותו האיל פשט את ידו ואחו בטלתו של אברהם אבינו ונאחו בשתי קרנותיו בין האילנות, שני וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר, והביט אברהם וראה האיל והלך והתירו והקריבו תחת יצחק בנו, שני וילך אברהם ויקח את

וירום תולעים ויבאש

עלה באשו תחלה, כשאמר ולא הבאיש, כבר הבטיחנו שלא היתה בו רמה, ולמה יכפול אחרי כן ורמה לא היתה בו. אבל אם הרים תולעים תחלה כפשוטו של מקרא, הוצרך לומר שזה לא הבאיש וגם לא עלתה בו רמה כלל. ואף מן המתליעים בטבע לא יבאשו רק החמים ולחים מהם, אבל היבשים ירומו תולעים ולא יבאשו כלל כעצים המתליעים והפירות המרימים תולעים באיביהן או אחרי כן, וספר הכתוב שגם זה הבאיש בנס, ובאלה שמות רבה (כה י) אמרו וכי יש לך דבר שבתחלה עושה תולעים ואחר כך מבאיש, אלא שהקב"ה בקש להראות מעשיהם לבריות, שלא יריחו את ריחו בערב וישליכו אותו, שהיה עושה כל הלילה שורות שורות של תולעים, מיד ויקצוף עליהם משה, עכ"ל.

ויש להעיר שבמדרש אמר שכל הלילה העלה תולעים והרי נאסר עליהם להותיר עד בוקר ולמה העלה תולעים מבערב ואפשר משום שידע הקב"ה שישאירו ממנו עד בוקר ולכן כבר העלה תולעים מבליה וצ"ע.

האיל וכו', עכ"ל, ומבואר דהיצה"ר קודם שהולך לעשות מעשה גדול הוא נלחם כדי שלא ישיגוהו.

וכן שמעתי שהח"ח אמר לאחד שרצה לצאת לאמריקא שרק אם יתן לו תקיעת כף שלא יחלל שבת הוא יכול לצאת לאמריקא ומוצא עבודה שלא היה צריך לחלל שבת ויום אחד אמר לו בעל העסק שאינו יכול להעסיקו אם לא יעבוד בשבת והתפטר מתפקידו ואחר חצי שנה שלא היה לו פרנסה והיה קשה לו ביותר בשב"ק הלך לעבוד לפרנסתו וזכר שנתן להח"ח תקיעת כף וחזר לביתו ובמוצ"ש הגיע מנהל העסק ואמר שיכול לחזור לעבודה בלא לעבוד בשבת וסיפר לו שהוא רצה למנות אותו בתפקיד בכיר בעסק שראה שהוא נאמן וישר ומסור מאוד וכששכנע את בעל העסק שהוא נאמן וישר והוכיח שהוא לא יעבוד בשבת בשום אופן שבעולם והתערב עם בעל העסק שאם יפטרנו מן העבודה הוא לא יעבוד בכל מחיר לראות אם הוא נאמן לעקרונותיו ואמרו שישוהו חצי שנה והיום נגמר החצי שנה ועמד בנסיון ואז העמיד אותו בתפקיד בכיר בעסק ונתן לו פרנסתו ברווח, והנה הסטרא אחרא לא הגיע להניא אותו משמירת שבת אלא כהיה בדרך להתעשר ויוכל לשמור שבת, ורואים שעיקר הנסיון הוא בגמר הנסיון קודם הצלחתו וכו"ל.

והנה במעשה דויקצוף משה על פקודי החיל איתא בגמ' דנשתכחו ממנו הלכות גיעולי כלים משום הכעס שכעס עליהם משה, והכא לא מצינו שעשה הכעס רושם על משה.

ושמעתי מהגאון ר' מנחם טוקר שליט"א שדקדק דהכא כתיב ויקצוף עליהם משה, דכתיב משה אחר ויקצוף עליהם, שלא היה אלא כעס הפנים, אבל התם כתיב ויקצוף משה על פקודי החיל דכתיב משה קודם פקודי החיל, דהיינו שהיה כעס הלב לפיכך עשה רושם ונשתכח ממנו הלכות גיעולי כלים.

שמעו עמים ירגזון אילי מואב יאחזמו רעד וברש"י על כבודן של ישראל.

והיה משל שהיה רגיל אאמו"ר הגאון זצ"ל לאומרו שכשאחד אוכל פת שחרית ורואה או שומע שידירו משכבר הימים נפטר לבית עולמו והוא גונח ומתאנח אבל הוא ממשיך לאכול ואם חסר מלח הוא מבקש מלח לתבשילו, אבל אם הוא שומע או רואה שידירו עלה לגדולה שנתעשר או נעשה לראש ישיבה הוא כבר אינו יכול לאכול מרב צער וכאן מבואר הדבר שהיו רועדו משום כבודן של ישראל. שיתכן שיהא אדם עומד ורועד מפחד על שחבירו עלה לגדולה וזהו מכוחות הנפש הנמצא באדם ואם בעולם הזה שהוא עולם השקר כך בעולם האמת על אחת כמה וכמה.

ברכת מזל טוב לידידיו הנעלה חביו ויקירו של רבינו שליט"א הרב דוד בן ידידיו המופלא הרב רפאל חזקיה פישר שליט"א ולכל משפחתו הרוממה לרגל הולדת בנו בכורו בשעת"מ בקרבה שיזכה לגדלו לתורה לחופה ולמעש"ט יוסף ד' עליכם ככם אלף פעמים ויגדל אתכם כאשר דבר לכם האשרת